

ارزیابی اهمیت نقش مؤلفه‌های منظر شهری بر کیفیت زندگی شهروندی (مطالعه موردی: شهر گرگان)

مهدی خداداد- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه گلستان

مریم بیرانوندزاده* - دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و پژوهشگر جهاد دانشگاهی واحد لرستان

نویخت سبحانی- دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه علوم و تحقیقات تهران

چکیده

منظر شهری مطلوب و انتظام‌یافته که خود در نتیجه تناسب عوامل موجد آن حاصل می‌شود باعث ایجاد احساسی خوشایند از زندگی در محیط شهری شده و عامل مؤثری در ارتقاء رابطه شهروندان و شهر و از آن راه احساس مسئولیت در قبال آن است. تأثیر منظر شهر بر جنبه‌های روحی، ادراکی و رفتاری شهروندان و اهمیت منظر شهر بر مباحث حقوق شهروندی دو وجه بسیار مهم و مؤثر این موضوع هستند. که به‌طور عمده اهداف هرگونه طرح و برنامه در جهت ساماندهی منظر شهری را در بر می‌گیرند. آنچه نباید از ذهن به دور نگاه داشت ذکر این نکته بسیار مهم است که مطلوبیت منظر شهری در ابعاد مختلف و هماهنگی آن با ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و طبیعی و... شهر که در نتیجه عملکرد مناسب و هماهنگ لایه‌های مختلف تشکیل‌دهنده شهر می‌شود، با تأثیرگذاری بر روحیات و رفتارهای شهروندان، زمینه‌های ایجاد آرامش روحی و نزدیک شدن به شهر مطلوب را فراهم می‌آورد. لذا در همین راستا پژوهش حاضر با هدف ارزیابی اثرات معیارهای منظر شهری بر رفتار و کیفیت زندگی شهروندان شهر گرگان با روش پیمایشی با انتخاب ۳۸۰ نفر به‌عنوان نمونه آماری انجام گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری SPSS در قالب مدل‌های ای اسکوتر، و همبستگی جهت اولویت‌بندی اثرگذاری معیارهای منظر شهر بر رفتار و کیفیت زندگی استفاده شده، نتایج حاصل از آنها در حالت کلی بیانگر آن است که ادراک عمومی و فرم و ریخت‌شناسی بر اساس نظرات شهروندان در جایگاه اول قرار گرفته و این مؤلفه‌ها در بین معیارهای مورد سنجش نشان از اهمیت و اثرگذاری بیشتری بر روی زندگی شهروندان منطقه مورد مطالعه داشته است. همچنین در بین مؤلفه‌ها، حس مکانی در محدوده مورد سنجش در جایگاه آخر قرار گرفته که بیانگر اثرگذاری کمتر آن بر روی کیفیت زندگی شهروندان بوده است. گرچه این مؤلفه در بین مؤلفه‌ها در جایگاه آخر واقع شده لذا با برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب این نوع مؤلفه‌ها می‌توان نقش آن را در بین مؤلفه‌ها پررنگ‌تر کرد و این امر نیازمند مدیریت نظام‌مند سازمان‌ها و نهادهای ذی‌ربط می‌باشد.

واژگان کلیدی: منظر شهری، شهرسازی معاصر، کیفیت زندگی، شهر گرگان

مقدمه

شهر به عنوان بارزترین جلوه تمدن در طول تاریخ طولانی تکامل در بستر تاریخی (وحدت و دیگران، ۱۳۹۴، ص ۱۸) و سرزمینی ایران همواره بازتابی از مبانی فکری و اندیشه‌های ایرانیان در نظم دادن به فضای سکونت جمعی خود بوده است. شهر در فرهنگ ایرانی مفهومی جامع و متشکل از ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، تاریخی و طبیعی است. امروزه دیگر برای حل مسایل شهری فقط به وجود متخصصان رشته‌هایی مانند: برنامه‌ریزی شهری، شهرسازی، اقتصاد، ترافیک، حقوق و علوم اجتماعی بسنده نمی‌شود، بلکه نیاز به مهارت‌های جدید مانند روانشناسی، انسان‌شناسی و نژادشناسی احساس می‌گردد (ادوارد، ۱۳۸۴، ص ۶۵). شهر مجموعه‌ای فرهنگی - کالبدی است که بر اساس نیازها، فعالیت‌ها و رفتارهای ساکنین آن شکل گرفته است. انسان‌ها بسته به نیازهای فردی یا گروهی خود فعالیت کرده و الگوهای رفتاری خاص خود را عرضه می‌کنند. شهر و فضاهای مختلف آن بستر و یا ظرفی هستند برای اینگونه اتفاقات. بالطبع فضاها و خصوصیات آنها وابستگی شدیدی به نحوه فعالیت و الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان آنها دارد (کریمی، ۱۳۸۶، ص ۷). شهرسازی معاصر با ظهور مدرنیته و تأثیرپذیری از آن با پشت کردن به مبانی معماری و شهرسازی ایرانی از یک سو (پور جوهری و یارعلی، ۱۳۹۲، ص ۱۲) و عدم درک صحیح ماهیت برون‌گرای معماری غرب از سوی دیگر، موجب پیدایش شهرهایی بدون هماهنگی در بدنه شهری و حتی هر چند مختصر در سطح ابنیه مجاور با یکدیگر نسبت به فضای معابر است (کریر، ۱۳۸۷، ص ۵۲). لزوم ساماندهی و مناسب‌سازی محیط و به ویژه سیمای شهری بیشتر نمایان می‌گردد. سیمای شهر گویای فرهنگ و نگرش مردم آن شهر است. معیار فرهنگی، سلیقه شخصی، تفکر و امکانات نهادهای اجتماعی در یک شهر تعیین‌کننده نمای ظاهری شهری و بالطبع طراحی شهری است. طراحی شهری از یک سو، باید حداقل خدمات و امکانات شهری را به‌طور یکسان در اختیار کلیه شهروندان قرار دهد؛ از سوی دیگر، تنوع و امکان انتخاب جایگزین متفاوت را برای گروه‌های مختلف شهری فراهم آورد (فريتس، ۱۳۸۷، ص ۱۱۳). در شرایط حاکمیت نگاه اقتصادی به شهر و تحت‌تأثیر انواع نابسامانی‌ها در حوزه‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری، شهر امروز هماهنگی با ویژگی‌های سرزمینی مکان خود را به‌طور عمده به فراموشی سپرده است. با این شرح، سیمای شهر معاصر که خود مخلوق روابط متقابل، پیچیده و چند سویه عوامل مؤثر در شهر است، بیش از هر مفهوم دیگر بی‌تناسبی و ناهماهنگی عوامل بنیادی و ریشه‌ای تأثیرگذار بر شهر، در غیاب ارزش‌های اجتماعی ناظر به حقوق شهروندی، مسئولیت‌های شهروندی و قوانین و مقررات کارآمد مبتنی بر کیفیت انسانی است. مظاهر نابسامانی و آشفتگی سیمای شهر در ابعاد کالبدی، فضایی، فعالیت‌ها و رفتارهای انسانی و عوامل موجود آن است که به برخی از آن‌ها به مثابه نمونه اشاره می‌شود:

- عدم هماهنگی با زمینه؛

- عدم کارایی؛

- انواع آلودگی‌های زیست‌محیطی؛

- عدم بهره‌گیری مناسب از منابع ارزشمند بصری؛

- عدم بهره‌گیری از تأثیر عناصر متنوع طبیعی در سیمای شهری؛

- عدم توجه به معیارهای اولیه زیبایی‌شناسی؛

- تنوع بیش از حد و آزاردهنده؛

- عدم وجود ایمنی در فضاهای شهری (بی‌نام، ۱۳۸۹، ص ۲۴).

افزایش کیفیت فضاهای شهری و طراحی مناسب منظر شهری شاید بتواند زمینه حضور ساکنان را در سطح شهر فراهم سازد و شهروندان در این فضاها حضور یابند. در نتیجه سرزندگی و نشاط ناشی از حضور شهروندان در رشد اجتماعی و فرهنگی جامعه و احساس هویت شهروندی و مکانی مؤثر خواهد بود. بنابراین منظر شهری می‌تواند به‌عنوان عاملی مهم در حیات اجتماعی شهرها بررسی شود (میرهادی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۳۰). در همین راستا پژوهش حاضر با هدف بررسی اثرات مؤلفه‌های منظر شهری بر رفتار شهروندان و همچنین کیفیت زندگی شهروندان گرگان پرداخته است. تفاوت مطالعه حاضر با مطالعات قبلی انجام‌شده در این موضوع نهفته است که در ارتباط با منظر شهری و تأثیرات آن بر روی کیفیت زندگی به

صورت انگشت شماری اشاره شده و همچنین در این پژوهش انواع مدل‌ها جهت بررسی میزان تأثیرگذاری و اهمیت هر یک از آنها بر روی زندگی شهروندان مورد ارزیابی قرار گرفته شده است.

فرضیه پژوهش

به نظر می‌رسد ویژگی ظاهری شهری‌ها در شکل‌گیری نوع خاص روابط میان افراد و سطح کیفیت زندگی آنها مؤثر است.

۱. مبانی و چارچوب نظری

در شهرهای ایران نیز علی‌رغم تهیه و تدوین انواع طرح‌های متنوع توسعه شهری، مقوله منظر شهری از نظر برنامه‌ریزان و طراحان شهری پنهان مانده و جایگاه واقعی آن به درستی تعریف و مشخص نشده است. در بررسی جایگاه منظر شهری در طرح‌های توسعه شهری یکی از ایرادهای اصلی به طرح‌های جامع و تفصیلی تأکید بیش از حد آنها بر اهداف کالبدی کارکردی و غفلت از مناسب‌سازی محیط شهر و عدم پاسخگویی به نیازهای روانی، عاطفی، فرهنگی، رفاهی شهروندان است. در اصل در این طرح‌ها به مقوله منظر شهری برای ساماندهی و بهبود کیفیت فضای شهری توجه نمی‌شود (اسلامی‌راد و قاسمی، ۱۳۸۹، ص ۵). گرچه توجه به منظر شهری اغلب به‌عنوان پدیده‌ای بصری است، در عین حال خاطرات را بر می‌انگیزاند، تجارب را یادآوری می‌کند و واکنش‌های احساسی را به وجود می‌آورد (Carmona, 2011). منظر محیط شهری، مجموعه‌ای از محرک‌های محیطی است (پیرنا و زارع، ۱۳۹۳، ص ۱). این محرک‌ها اطلاعاتی را برای شهروندان می‌فرستند که ادراک فضا را در ذهن مقدور می‌سازند. طبق این اطلاعات و ادراکات است که ساکنان نسبت به آن فضا، محیط و حتی نسبت به آن زمان قضاوت‌های خود را انجام می‌دهند. احساسات شهروندان در این محیط‌ها شکل می‌گیرد و رضایت و عدم رضایت را به وجود می‌آورد. این محرک‌ها را حواس انسان دریافت می‌کند و فرآیند ادراک به صورت ذهنی پردازش می‌شود. این اطلاعات نه تنها شامل فرم، عملکرد و معنای محیط، بلکه شامل فاصله‌ها، مرزهای کنش متقابل و در حقیقت آستانه و حریم‌های فضا نیز هست. تمامی این محرک‌ها منشأ احساساتی هستند که در گذر یا در استفاده از فضای شهری به وجود می‌آید. این احساسات می‌توانند در نهایت منجر به احساس رضایت و یا عدم رضایت از محیط گردند یا در کل، هدف از حضور انسان را در محیط شهری تغییر دهند. این تغییر هدف ممکن است مثبت یا منفی باشد (رهبر و همکاران، ۱۳۸۷، ص ۱). حضور مکرر در هر محیط شهری، در پیش‌زمینه ذهن، رفتارهای محیطی شهروندان را شکل می‌دهد. ذهن انسان تصویر ذهنی شهر را بر مبنای تأثیرات حسی، تجربه‌ها و خاطره‌های شخصی، قضاوت، زیبایی‌شناسی، تجربه‌های گروهی و خاطره‌های جمعی، حوادث تاریخی و چارچوب فرهنگی ارزش‌ها و آرمان‌ها و ایده‌آل‌ها ایجاد می‌کند. از این روست که رفتار شهروندان هم به فضاهای شهری شکل می‌دهد و هم در محیط‌های شهری شکل می‌گیرد. زیرا خلق معنا فرآیندی منفعل نیست که ذهن اطلاعات حسی را دریافت کند و آنها را بر اساس قوانین تداعی معانی به هم متصل کند، بلکه فرآیندی فعال و خلاق است. در این فرآیند، عین و ذهن یک واحد را تشکیل می‌دهند و ذهن جهانی را، که در فرآیند ادراک حس می‌کند، می‌آفریند. بر این اساس «موضوع منظر شهری مقوله‌ای دو بعدی به شمار می‌رود: از یک سو به مؤلفه‌های محسوس (و عمدتاً بصری) سازنده فضا می‌پردازد و از سوی دیگر به شرایط ذهنی فضا شامل؛ ابعاد تاریخی، خاطره‌ای، هویتی و امثال آن‌ها نظر می‌کند (اسلامی‌راد و قاسمی، ۱۳۸۹، ص ۷).

۱-۱ مفهوم منظر شهری و ابعاد آن

منظر شهری آن بخش از محیط یا فرم شهر است که بر روی کنش و واکنش شخص و نتایج و اعمال وی مؤثر است. در منظر شهری است که بخشی از اطلاعات محیط بالقوه به کیفیتی مستقیماً محسوس (اطلاعات بالفعل) تبدیل می‌شود. بدین ترتیب منظر شهری جنبه عینی یا قابل ادراک محیط است (پاکزاد، ۱۳۸۵، ص ۱۰۱). مفاهیم منظر شهری را اولین بار «گوردن کالن» در مجله «مرور معمارانه» مطرح کرد. وی منظر هر شهر را پاسخی به رفتارهای انسانی، وضعیت آب و هوایی، شاخص‌های ایمنی و به بیان دیگر مداخله‌های ماهرانه در چارچوب افزایش توانایی‌های محیط می‌داند. کالن معتقد است برداشت هر شخصی از منظر شهری متأثر از حس بینایی، حس مکان و محتوای محیطی است که فرد در آن قرار می‌گیرد

(محمودی، ۱۳۸۱، ص ۵۹). راپاپورت می‌گوید: «منظر شهری کلیتی است که حتی پس از ترک محیط نیز در خاطر انسان می‌ماند، حاصل تعامل میان انسان (ناظر) و محیط اوست؛ ارتباط متقابل شخص و مکان... منظر شهر مجموعه‌ای از گشتالت-هاست. وقتی کلیتی ذهنی می‌شود که به آن معنایی استوار داده شود که از ظرفیت فرهنگی یا منطقه‌ای اقتباس شده است. منظر شهری در واقع کلیت به هم پیوسته‌ای از نمادها و نشانه‌هاست که به مفاهیم، ارزش‌ها، معانی و چیزهایی شبیه به آن واقعیت می‌بخشد» (تیموری، ۱۳۸۶، ص ۱). نظریه‌های کنونی، منظر شهری را تنها از بُعد زیبایی‌شناسی و یا مطلوبیت فضای شهری مهم ندانسته، بلکه جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مترتب بر آن را نیز حائز اهمیت تلقی نموده و به عبارت دیگر نمایانگر سطح تمدن و فرهنگ یک جامعه به شمار می‌آورد (مؤیدی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۷۱). راسکین نیز معتقد است منظر شهری بیش از یک مسئله برنامه‌ریزی و طراحی شهری است و در درجه نخست مسئله ارزش‌ها، اهداف انسانی و به رسمیت شناخته شدن مسئولیت‌های اجتماعی توسط آحاد جامعه است (گلکار، ۱۳۸۵، ص ۶). در مجموع به طور کلی سه نظریه در مورد «حالت وجودی» کیفیت منظر شهری وجود دارد که عبارتند از:

الف. تلقی منظر شهری به مثابه صفتی که ذاتی محیط کالبد شهر بوده و مستقل از انسان وجود دارد.
ب. تلقی منظر به مثابه مقوله‌ای کاملاً ذهنی و سلیقه‌ای که توسط ناظر ساخته می‌شود و هیچ ربطی به ساختار و خصوصیات محیط کالبدی ندارد.

ج. تلقی منظر شهری به مثابه «پدیدار» یا رویدادی که در جریان داد و ستد میان خصوصیات بررسی نقش مؤلفه‌های منظر شهری در ارتقاء سطح احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری کالبدی و محسوس محیط از یک‌سو و الگوها و نمادهای فرهنگی و توانایی‌های ذهنی فرد ناظر از سوی دیگر شکل می‌گیرد (مؤیدی و همکاران، ۱۳۹۲، صص ۱۷۱-۱۷۲).

در مجموع منظر شهری، سطح تماس انسان و پدیده شهر است و از اینرو بخش قابل توجهی از دانش و عواطف محیطی شهروندان تحت‌تأثیر آن شکل می‌گیرد. منظر شهری وسیله‌ای است که شهر را پدیدار می‌کند. به عبارت دیگر ترسیمات تجریدی طراحان و معماران تنها در قالب منظر شهری است که به تجربه واقعی و انسانی بدل می‌شود. از طریق این واسطه، یعنی منظر شهری است که ابعاد غیر کالبدی شهر امکان بروز و تجلی خارجی پیدا می‌کند (گلکار، ۱۳۸۵، ص ۳۸). منظر شهری عینیتی است که مستقل از انسان وجود دارد و توسط او ادراک می‌شود. بستر منظر شهر، هندسه، فضا، کالبد و به عبارت دیگر، فرم کالبدی است. همه این تلقی‌ها با رواج تعریف ارسطویی از شهر صورت می‌گرفت؛ اگرچه نویسندگان آنها تلاش می‌کنند تعبیر قدیمی را با آرایش جدید و ادبیات روز عرضه کنند، حاکمیت تلقی کالبدی از شهر در متن تعبیر آنها نهفته است (منصوری، ۱۳۸۹، ص ۳۰). در جدول شماره (۱) ابعاد و عوامل در برگزیده منظرشهری از دید صاحب نظران مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۱: ابعاد و عوامل تشکیل‌دهنده منظر شهری، (مؤیدی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۷۲)

عناصر منظر	نظریه‌پرداز
عوامل کالبدی، عوامل غیر کالبدی و فعالیت‌های انسانی.	مصطفی بهزاد فر
فرم، عملکرد و معنا	جهان‌شاه پاکزاد
زیباشناختی، فرهنگی هویتی، عملکردی	سید امیر منصوری
پایداری، هویت، زیبایی و وحدت	محمودی
ادراکی، فیزیکی و عملکردی	کوبین لینچ
بصری، عملکردی و رفتاری، معنایی	بتلی و همکاران

۱-۲. شاخص‌های سنجش رفتار و کیفیت زندگی بر اساس مؤلفه‌های منظر شهری

با توجه به عینی-ذهنی بودن منظر شهری و هم‌چنین این موضوع که سه بُعد «ادراک» «فعالیت» و «فرم» در شکل-گیری منظر مطلوب دخالت دارند؛ بر اساس مطالعات انجام‌شده در این پژوهش شاخص‌های ذیل به‌عنوان معیارهای سنجش منظر شهری مطلوب و آرامش بخش به دست آمده است.
این معیارها عبارتند از:

❖ احساس تعلق

سالوسن حس مکان را از تعامل سه عنصر «موقعیت»، «منظر» و «درهم تنیدگی فردی» دانسته، که هر کدام به تنهایی برای خلق حس مکان کافی نیست. در مجموع عوامل شکل دهنده حس مکان را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: «عوامل ادراکی- شناختی» و «عوامل کالبدی» (Salvesn, 2002). استیل نیز مهم‌ترین عوامل کالبدی مؤثر بر ادراک حس مکان را اندازه مکان، درجه محصوریت، تضاد، مقیاس انسانی، فاصله، بافت، رنگ، بو، صدا، تنوع بصری (Steel, 2008). حضور شهروندان و مردم در فضاهای شهری از عوامل اصلی ایجاد حیات اجتماعی و سرزندگی و شکل‌گیری احساس تعلق مکانی شهروندان است و بدون وجود آن‌ها فضاها از معانی متصور تهی می‌شوند. حضور شهروندان در سطح شهر در تلقی فضاهای شهری چندان بدیهی فرض می‌شود که اغلب حضور و نقش آن‌ها به‌عنوان یکی از عوامل فضا ساز فراموش می‌شود. فضاهای شهری به سبب حادثه‌ها و رویدادها از سویی و ادغام آن با عناصر کالبدی خود از سوی دیگر خاطره انگیز می‌شوند. چنین فضاهایی به سبب خصوصیات کالبدی و رویدادهای جاری در آن هویت‌بخش می‌شوند و خاطرات جمعی را در اذهان افراد و جامعه ایجاد می‌کنند؛ امری که باعث افزایش حس تعلق به مکان و زمان و هویت‌یافتن فرد در شهر می‌شود (حبیبی، ۱۳۸۷، ص ۲۴).

❖ هویت مکانی

مشخص‌ترین و ساده‌ترین تعریف از هویت در شهرسازی و فضاهای شهری به وسیله کوین لینچ با انتشار کتاب تئوری شکل شهر در سال ۱۹۸۱ میلادی مطرح شد. از نظر وی ساده‌ترین شکل مفهوم واژه «معنی» هویت است؛ یعنی «معنی یک محل» هویت به حد و مرزی اطلاق می‌شود که به وسیله آن هر مکان از مکان دیگر بازشناسی و از فضاهای دیگر متمایز می‌گردد؛ به‌طور کلی می‌توان گفت: که هویت و معنی هر سکونتگاه از نظر لینچ به وضوح شناخت دقیق آن، برقراری ارتباط و پیوند بین عناصر و اجزای آن (سکونت‌گاه) با سایر رویدادها و مکان‌ها (تاریخ، نشانه) در تجلی ذهنی از زمان و مکان و ارتباط این تجلی با مفاهیم غیر فضایی و ارزش‌هاست (لینچ، ۱۳۸۱، ص ۱۶۸). هویت مکانی به ابعادی از شخص اشاره می‌کند که هویت شخصی فرد در ارتباط با محیط فیزیکی توسط الگوی پیچیده‌ای از ایده‌های آگاهانه و غیرآگاهانه، باورها، اولویت‌ها، احساسات، ارزش‌ها، اهداف، گرایش‌های رفتاری و مهارت‌های مرتبط با محیط را تعریف می‌کند (proshunsky, 2006, p155).

❖ خاطره‌انگیزی

خاطره خوب از فضا و محیط‌های شهری حضور مجدد انسان را در فضا تضمین می‌کند و منظر شهر نیز به‌عنوان عنصری ملموس در ارتباط مستقیم با شهروندان نقش اثرگذاری را داراست. بر این اساس دو عامل عمده باعث خاطره‌انگیزی فضا می‌شود. ابتدا نقش انگیزی به معنای وجود عملکردها، مفاهیم و ویژگی‌های کالبدی مشخص و متمایزی است که به راحتی در ذهن حک می‌شوند و دوم باعث برانگیختن احساسات مثبت شهروندان و ایجاد محیطی مأنوس می‌شود (پاکزاد، ۱۳۸۵، ص ۱۰۳). لذا حفظ و تقویت عوامل خاطره‌انگیز ابزاری است که بررسی نقش مؤلفه‌های منظرشهری در ارتقاء سطح کیفیت زندگی شهروندان را به محیط شهری پیوند می‌زند و احساس تعلق را در آن‌ها عمیق‌تر می‌گرداند.

❖ خوانایی و تصویری روشن از محیط

اگر ساکنان و گروه‌های ذی‌نفع در فضای شهری امکان شناسایی خود را در فضا از دست بدهند احساس امنیت روانی در فضای شهری به‌خاطر احساس جرم‌خیزی به احساس ناامنی تبدیل می‌شود (نیومن، ۱۳۸۷، صص ۲۰ - ۲۸). از اینرو ادراک انسان از فضا (منظر)، نقش بسزایی در احساس امنیت و افزایش سطح رضایت و آرامش از محیط دارد. فضای خوب شهری زمانی خواناست که واضح باشد و همانند: خواندن یک کتاب درک و فهم شود. لینچ نیز در این خصوص از مهم‌ترین عوامل آشنایی فرد با محیط و تشکیل تصویر ذهنی از محیط را نقش‌انگیزی آن محیط می‌داند (پاکزاد، ۱۳۸۵، ص ۳۶). تأثیر وجود تصویری روشن از شهر را می‌توان در موارد ذیل برشمرد:

الف. جهت‌یابی در شهر

ب. ایجاد حس آشنایی و امنیت در محیط

ج. افزایش عمق و شدت تجارب انسانی

د. ایجاد زمینه خاطرات مشترک و پیوستگی بافت اجتماعی (طیبی فر، ۱۳۸۵).

❖ ادراک عمومی و لذت بصری

ادراک عمومی به فرآیند استخراج مفهوم از محرک‌های پیچیده در منظر گفته می‌شود. چراکه ادراک انسان از منظر نقش تعیین‌کننده‌ای در کیفیت زندگی شهروندان در محیط‌های شهری دارد. این ادراک در برگیرنده تابع انبوهی از متغیرهای درونی و بیرونی است که هر کدام تأثیر خاص خود را بر جای می‌گذارد. مهم‌ترین عوامل مؤثر بر ادراک انسانی عبارتند از:

الف. **حواس پنجگانه:** بینایی، چشایی، شنوایی، لامسه، بویایی

ب. **نیازها:** زیستی، اجتماعی، روانی و فرهنگی و...

ج. **کنجکاوی:** شناخت محیط و پیش‌بینی تأثیرات آن

د. **زیبایی‌شناسی:** ذوق و سلیقه، زمینه فرهنگی، تجارب عاطفی و... (تی.مک اندرو، ۱۳۸۷).

ادراک محیطی به عناصر فیزیکی در چشم‌انداز و سلسله مراتب آنها بستگی دارد، هم‌چنین عوامل شخصی، فرهنگی و آموزشی نیز در این امر دخالت دارند. درک مناسب از محیط می‌تواند به احساس وجود لذت بصری، زیبایی، آشفتگی، تنوع و امنیت و... در محیط منجر و به منظور ادراک عمومی از منظر فضا و محیط‌های شهری ضرورت دارد نوع شناخت، احساس و رفتار کاربران را به وسیله پرسشنامه و بررسی میدانی مشخص نمود (مؤیدی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۷۷).

❖ فرم و ریخت‌شناسی

تأثیرات بصری که شهر می‌تواند بر مردم و زندگی روزمره آنها داشته باشد، بسیار زیاد است. به‌گونه‌ای که اگر مردم را به دور هم جمع نماییم، برای تحقق و استفاده از اوقات فراغت‌شان تجهیزاتی به وجود می‌آورند که افزون بر نیاز آنها خواهد بود. به موازات آن اگر ساختمان‌ها را دور هم جمع کنیم، در مجموع از لذتی بصری، که از تک تک ساختمان‌ها حاصل نخواهد شد، برخوردار خواهیم شد. البته توجه به چگونگی هماهنگی بین این ساختمان‌ها کار دشواری است که توجه بسیاری از معماران و طراحان شهر و منظر را به خود جلب کرده است (کالن، ۱۳۸۲، ص ۵). توجه به شکل، رنگ و نظم و سامانی است که با ایجاد تصویری روشن و مشخص... رؤیت محیط زندگی آدمی را آسان میسر می‌دارد. جایی که آشیانه نه تنها قابل رؤیت است بلکه به شدت و به وضوح تمام خود را به تماس حواس آدمی عرضه می‌کنند (لینچ، ۱۳۸۱، ص ۲۵). برخی از صاحب نظران مانند: کالن نیز منظر شهری را «هنر تناسب» بیان می‌کنند. رعایت تناسبات بصری و انسانی در مقیاس فضا باعث هماهنگی و ایجاد نظم شده و در نهایت با ایجاد آرامش احساس امنیت را در فضا به وجود می‌آورد. هم‌چنین کار بردن رنگ‌ها، شکل‌ها و مصالح می‌تواند در کیفیت زندگی تأثیر بگذارد. فضاهای سبز نیز از نظر سیمای ظاهری و جنبه‌های روحی و روانی نیز نقش مهمی خواهند داشت (بحرینی، ۱۳۷۷، ص ۲۵۶).

۳-۱. طراحی محیط شهری، نشاط و تعامل اجتماعی

فضاهای عمومی نامطلوب و فاقد کیفیت اجتماعی - کالبدی و خدمات شهری مانند: میادین بزرگ بی‌کیفیت و با کارکرد صرفاً ترافیکی و فضاهای فاقد تجهیزات و تسهیلات شهری به جامعه گریزی افراد منجر می‌شود. محرومیت ساکنان مناطق حاشیه شهری از فضاهای جامعه‌پذیر و پاسخگو، قابلیت اجتماعی، تعامل و مشارکت محیطی شهروندان را با مشکل مواجه می‌کند. در چنین شرایطی گسست اجتماعی و نبود شادابی و نشاط که لازمه سلامت عمومی جامعه است این مناطق شهری را تهدید می‌کند. بررسی‌های مقایسه‌ای نشان می‌دهد که تصادفات خطرناک بیشتر در فضاهای شهری با طراحی نامناسب رخ می‌دهند. فضاهای شهری حاشیه و حومه، قربانی فضاهای شهری مرکزی شده و در نتیجه بیشترین انزوا، گسست، ناامنی، عدم امنیت و عدم تعلق اجتماعی افراد در فضاهای شهری حاشیه دیده می‌شود که نتیجه آن پایین بودن نشاط و شادابی اجتماعی و بروز ناراضی‌های رفتاری و اغتشاش اجتماعی در این فضاها است. در این فضاها فرصت‌های کمتری برای فعالیت‌های فیزیکی مانند: پیاده‌روی و حضور در مراکز خرید پیاده و مسیرها و فضاهای ایمن دوچرخه و ورزش برای کودکان و نوجوانان و بزرگسالان وجود دارد (Jackson, 2010).

در واقع فضاهای شهری و عرصه‌های اجتماعی نقطه شکل‌گیری رفتارهای اجتماعی محسوب می‌شود. جین جیکوبز در کتاب "مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی" ۱۹۶۱ مشاهده کرد که وقتی پیکره‌بندی محلات ارتباطات غیر رسمی بین

ساکنان را به حداکثر می‌رساند میزان وقوع جرم کاهش و کودکان تحت نظارت بهتری قرار می‌گیرند و مردم در ارتباط با محیط فیزیکی پیرامون خود علاقه و رضایت بیشتری نشان می‌دهند. هم‌چنین تحقیقات سالیوان و همکاران (۲۰۰۴)، نشان داده است که وجود فضاهای سبز یکی از شیوه‌های افزایش ارتباطات غیررسمی و نشاط اجتماعی در فضاهای محله‌ای است (Sullivan et al, 2004). به این ترتیب دسترسی به فضاهای سبز و مشارکت در حفظ و نگهداشت آن فضا به شکل‌گیری مناسبات و پیوندهای اجتماعی قوی میان ساکنان و ارتقای سلامت روانی افراد کمک کرده است. برخی از اصول طراحی فضاهای پیاده و سالم شهری با اصول طراحی محیطی به منظور پیشگیری از وقوع جرم هم‌خوانی دارند. به‌عنوان مثال: نورپردازی‌های خیابانی و تداوم مسیرهای پیاده در تقاطع‌های ترافیکی و ارتقاء کیفی فضاهای عمومی شهر که در طراحی مسیرهای پیاده مورد توجه است در ارتقاء ایمنی فضاهای شهری نیز مؤثر است. بنابراین طراحی محیطی در تأمین ایمنی، امنیت، رفتار شهروندی و سلامت عمومی شهروندان نقشی قابل توجه دارد. به اعتقاد متخصصان سلامت عمومی، عدم تحرک فیزیکی کافی می‌تواند به تشدید بیماری‌های قلبی، تنگی نفس، ... و حتی انواع سرطان منجر شود. با توجه به تسلط اتومبیل در فضاهای عمومی شهر، باعث بروز مسائل و مشکلاتی مانند، افزایش مرگ و میر از جمله در بخش کودکان و کهنسالان، معلولان جسمی، افت کیفیت زندگی کهنسالان و معلولان جسمی و ... شده است. تحت چنین شرایطی کاهش چنین مشکلاتی در فضاهای شهری و افزایش فضای متناسب با فعالیت جسمانی مانند پیاده‌روی و دوچرخه سواری در ارتقاء سلامت شهروندان مؤثر خواهد بود (Badland et al, 2009).

۲. روش پژوهش

نوع تحقیق حاضر کاربردی می‌باشد و در تدوین این تحقیق از روش‌های اسنادی - پیمایشی استفاده شده است. از روش اسنادی و مطالعات کتابخانه‌ای برای جمع‌آوری دیدگاه‌ها، نظریات و تجربیات موجود استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش کلیه شهروندان شهر گرگان است که با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۰ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شده است. در پژوهش حاضر جهت حصول به هدف از تکنیک پرسشنامه استفاده شده است. تجزیه و تحلیل داده‌های این تحقیق در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم افزار آماری SPSS مورد پردازش قرار گرفتند. برای تعیین پایایی این تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. در واقع آلفای کرونباخ نشانگر انسجام درونی و همسازی داخلی گویه‌ها به شمار می‌رود، که در این تحقیق ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرها بالای ۰/۸۳ بدست آمده است که در سطح بالایی می‌باشد. در جدول شماره (۲)، شاخص‌ها و معیارهایی که می‌توانند در سنجش رفتار بومیان و کیفیت زندگی شهروندان شهری تأثیرگذار باشند مورد اشاره قرار گرفته است:

جدول ۲: شاخص‌های سنجش کیفیت زندگی براساس منظر شهری

مؤلفه‌های اصلی	معیارها	تعریف
حس مکان	احترام به نیازهای انسانی	توجه به موضوعاتی چون آرامش، ایمنی و زیبایی
	عدم تمایل به جایگزینی	-
	میزان علاقه	-
	انعطاف‌پذیری	توانایی و قدرت فضا در پذیرفتن عملکردها و انجام فعالیت‌های گوناگون
هویت مکان	سازگاری بصری	متناسب بودن خصوصیات بصری منظر با عملکرد و معنی محیط
	تأثیر بر مخاطبان	-
	حس اعتماد به نفس	-
	تمایز	عناصر متمایز کننده منظر از نقاط دیگر، تعریف هدف مردم از استفاده از مکان
	اثربخشی	وجود منظر متناسب با عملکرد و نوع فعالیت در محیط
	تداوم و پیوستگی	آشنایی و تجربه شخصی فرد از محیط و منظر

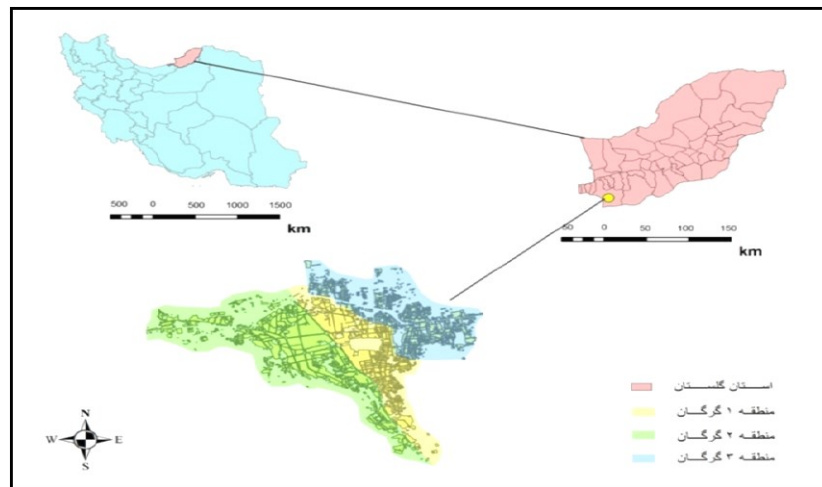
سنجش رفتار و کیفیت زندگی براساس منظر شهری

توجه به آداب، رسوم و باورهای جامعه در منظر رضایت فرد از منظر و حس تعلق در محیط	فرهنگ حس تعلق مأنوس بودن	خاطره انگیزی
- خاطرات موجود از منظر محیط در ذهن افراد- تجربه محیط و اثر منظر	تجربه در محیط	
قرائت سهل محیط و راهیابی آسان به نقاط مختلف تصویر روشن از فضا در ذهن هر ناظر وجود عناصر راهنما	جهت‌یابی روشنی و وضوح وجود راهنما	خوانایی
وجود عناصر شاخص منظر و نشانه برای شناسایی محیط سهولت خوانش فضا در انطباق فرم و عملکرد چشم‌نوازی کالبد فضا یا ترکیب‌بندی، کیفیت رنگ و مصالح- رابطه با پیوند بنا با محیط	وجود نشانه انطباق فرم و عملکرد زیبایی‌شناسی	
- وجود اغتشاش و عناصر چشم آزار تنوع فرم‌ها (تنوع عملکردها در حس مکان) توجه به ایمنی (تفکیک سطوح تردد) وجود فضاهای بی‌خطر و آزار رسان ارتباط بصری با نقاط مختلف وجود آلودگی‌های تأثیرگذار بر زندگی انسانی، آلودگی صدا، محیطی (زباله)، آلودگی بصری،....	جذابیت احساس آشفتگی تنوع ایمنی	ادراک عمومی و لذت بصری
- وجود نظم هندسی- اندازه مناسب چیدمان مبلمان شهری، ارتباط مبلمان شهری با نیازهای انسان،....	سرزندگی شکل و اندازه روابط و چیدمان	
رعایت و توجه به مقیاس انسانی	ابعاد و مقیاس انسانی بافت و تزئینات	شکل و ریخت‌شناسی
- وسعت فضا روشنایی و نورپردازی مناسب بنا در شب، استفاده مناسب از نور روز توجه به تناسب فضایی- تناسب منظر با اندازه فضا استفاده از فضای سبز، درختان و عناصر طبیعی موجود در محیط وجود رنگ‌های آرامش‌بخش در فضا	وسعت نور تناسب استفاده از عناصر طبیعی رنگ	

محدوده مطالعه

شهرستان گرگان مرکز استان گلستان شهری زیبا و نگینی در طبیعت چشم‌نواز شمال ایران با وسعت ۱۶۱۵/۸۱ کیلومتر مربع با جاذبه‌های فراوان طبیعی و تاریخی یکی از شهرهای سیاحتی و میعادگاه عاشقان طبیعت و دوستداران تاریخ است. شهرستان گرگان از جنوب به استان سمنان، از شمال به آق‌قلا، از شرق به علی‌آباد کتول و از غرب به کردکوی محدود است. طبق آخرین سرشماری ۱۳۹۰ جمعیت شهر گرگان در حدود ۴۶۲۴۵۵ نفر بوده است (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۰).

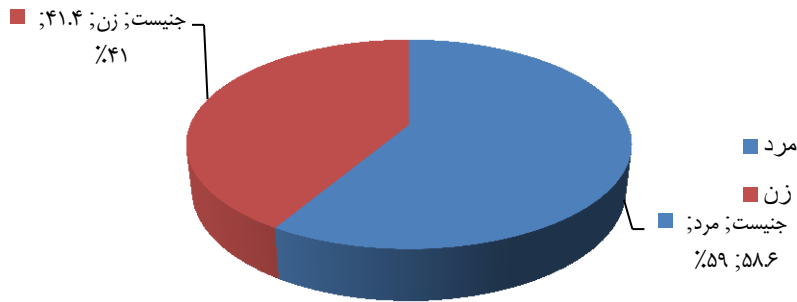
تصویر ۱: موقعیت شهر گرگان (نگارندگان، ۱۳۹۴)

یافته‌های پژوهش

نتایج، از دو روش آمار توصیفی و آمار استنباطی یا تحلیلی استفاده شده است. این بخش اختصاص به جمع‌آوری ویژگی‌های دموگرافیکی و اجتماعی پاسخگویان (شهروندان) دارد. از منظر جنسیت، ۵۸/۶ درصد را مردان و ۴۱/۴ درصد را زنان تشکیل می‌دهند (نمودار ۱). از نظر سن، ما پاسخگویان را در چهار رده سنی گروه بندی نمودیم. این گروه‌ها شامل: گروه سنی ۱۵ تا ۲۵ سال، ۲۶ تا ۳۵ سال، ۳۶ تا ۵۵ سال و ۵۶ بالاتر (نمودار ۲). بررسی فراوانی این گروه‌ها نشان می‌دهد ۵۵/۴ درصد در گروه سنی، ۱۵ تا ۲۵ سال، ۲۳/۶ درصد بین ۲۶ تا ۳۵ سال، ۱۲/۵ درصد بین ۳۶ تا ۵۵ سال و ۸/۵ درصد نیز بین ۵۶ تا ۷۰ سال قرار دارند (جدول ۳).

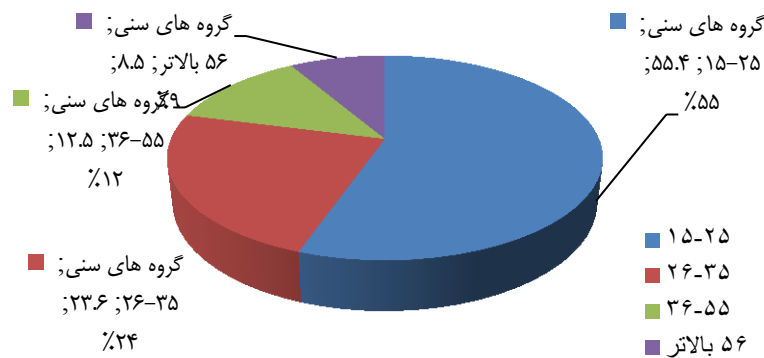
جدول ۳: ویژگی‌های دموگرافیکی - اجتماعی پاسخگویان (شهروندان)، (یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴)

جنسیت	درصد	سن	درصد	وضعیت تأهل	درصد	سطح تحصیلات	درصد	درآمد ماهانه	درصد
مرد	۵۸/۶	۱۵-۲۵	۵۵/۴	مجرد	۶۲	فوق لیسانس	۱۸	۵۰۰ تا	۳۹
						و دکتری	۸۰۰		
زن	۴۱/۴	۲۶-۳۵	۲۳/۶	متاهل	۳۸	لیسانس	۴۰	۱ تا ۸۰۰	۱۹/۸
						فوق دیپلم	۱۵	۱.۵ تا	۱۳/۹
						دیپلم کمتر از دیپلم	۲۴	بیشتر	۲۷/۳
اشتغال	متخصص	کارمند دولت	صاحب شغل آزاد	کارگر	سایر موارد				
	۹/۳	۲۱/۶	۱۹/۱	۶	۴۴				

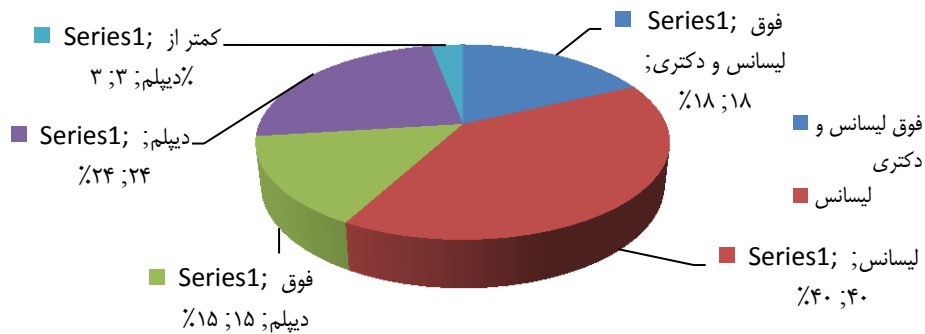

نمودار ۱: نمودار طبقه‌بندی سنی پاسخگویان

از نظر وضعیت تأهل، ۶۲ درصد مجرد و ۳۸ درصد متأهل می‌باشند. از نظر سطح تحصیلات، شرکت کنندگان در این تحقیق به پنج سطح تحصیلی فوق لیسانس، لیسانس، فوق دیپلم، دیپلم و راهنمایی تقسیم بندی شده‌اند (نمودار ۳). توزیع این سطوح تحصیلی بین پاسخگویان نشان می‌دهد ۱۸ درصد پاسخگویان فوق لیسانس و دکتری، ۴۰ درصد لیسانس، ۱۵ درصد فوق دیپلم، ۲۴ درصد دیپلم و ۳/۱ درصد نیز دارای حداقل سطح تحصیلات یعنی راهنمایی می‌باشند (جدول ۳). از نظر سطح درآمد ماهیانه، ۳۹ درصد، بین ۵۰۰ تا ۸۰۰ هزار تومان، ۱۹/۸ درصد، بین ۸۰۰ هزار تومان تا یک میلیون تومان، ۱۳/۹ درصد، بین یک تا یک میلیون پانصد هزار تومان، ۲۷/۳ درصد نیز گزینه بالاتر را انتخاب کرده‌اند (جدول ۳).

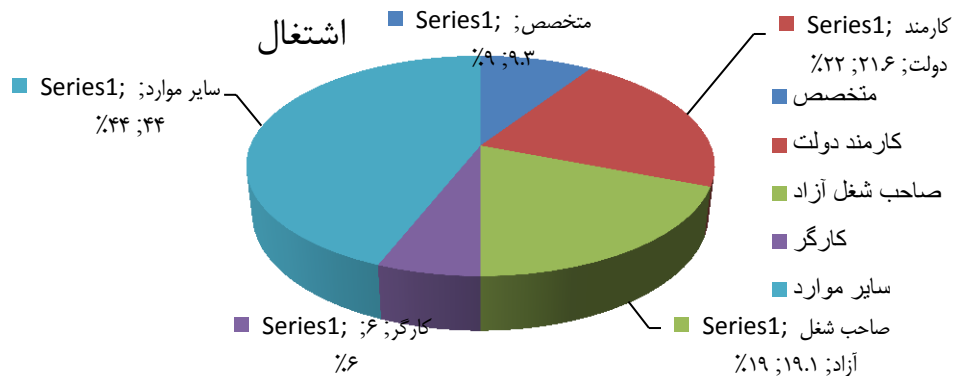
نمودار ۲: نمودار طبقه‌بندی سنی پاسخگویان

نمودار ۳: نمودار تقسیم‌بندی سطح تحصیلی پاسخگویان
(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴)

و در پایان از نظر متغیر اشتغال، ما جامعه مورد مطالعه را در چند زیرگروه شامل متخصصان، کارمندان، صاحبان شغل آزاد، کارگران و سایر موارد (شامل بیکاران، دانشجو، دانش‌آموز و خانه‌دار) تقسیم نمودیم (نمودار ۴). بررسی فراوانی هریک از این

زیر گروه‌ها نشان می‌دهد که اکثریت پاسخگویان ۴۴ درصد گزینه سایر را انتخاب کرده بودند و سایر پاسخگویان: ۹/۳ درصد متخصص، ۲۱/۶ درصد کارمند، ۱۹/۱ درصد صاحب شغل آزاد، ۶ درصد کارگر.

نمودار ۴: نمودار تقسیم بندی پاسخگویان برحسب اشتغال (منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴)

ب. یافته‌های تحلیلی:

سنجش رفتار شهروندان و کیفیت زندگی براساس منظر شهری

در بخش یافته‌های تحلیلی تحقیق ابتدا به بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از وضعیت منظر شهری در شهر گرگان پرداخته می‌شود سپس به بررسی رابطه بین ویژگی‌های فردی و شخصی شهروندان و میزان رضایتمندی آنها از وضعیت منظر شهری در شهر گرگان مذکور پرداخته شده است. از آزمون ناپارامتریک کای اسکور جهت بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از وضعیت منظر شهری استفاده شده است. اطلاعات مندرج در جدول شماره ۴ نشان‌دهنده میزان رضایتمندی می‌باشد.

۵۳

جدول ۴: بررسی میزان رضایتمندی شهروندان از وضعیت منظر شهری در شهر گرگان با استفاده از آزمون ناپارامتریک Chi-Square

مؤلفه‌های اصلی	معیارها	ضریب معناداری	ضریب کای اسکور	درجه آزادی
حس مکان	احترام به نیازهای انسانی	۰/۰۰۲**	۱۷/۰۲	۴
	عدم تمایل به جایگزینی	۰/۰۰۰**	۲۰/۸۶	۴
	میزان علاقه	۰/۰۰۰**	۲۳/۱۸	۴
	انعطاف پذیری	۰/۰۰۸**	۹/۸۱	۴
	سازگاری بصری	۰/۰۰۲**	۱۷/۰۲	۴
هویت مکان	تأثیر بر مخاطبان	۰/۰۰۰**	۲۰/۸۶	۴
	حس اعتماد به نفس	۰/۰۰۰**	۲۳/۱۸	۴
	تمایز	۰/۰۰۰**	۴۵/۱۶	۴
خاطره انگیزی	اثربخشی	۰/۰۰۱**	۱۹/۴۶	۴
	تداوم و پیوستگی	۰/۰۴۴*	۱۳/۷۶	۴
	فرهنگ	۰/۳۹۰ NS	۴/۱۱	۴
	حس تعلق	۰/۰۲۱ NS	۱۱/۵۵	۴
	مانوس بودن	۰/۰۶۵ NS	۱۴/۱۱	۴
	تجربه در محیط	۰/۰۰۰**	۴۵/۱۶	۴

سنجش کیفیت زندگی براساس منظر شهری

۴	۰/۹۷۷	۰/۹۱۳NS	جت یابی	خوانایی
۴	۱۹/۴۶	۰/۰۰۱ **	روشنی و وضوح	
۴	۱۳/۷۶	۰/۰۴۴*	وجود راهنما	
۴	۹/۸۱	۰/۰۰۸ **	وجود نشانه	
۴	۲۴/۱۱	۰/۰۰۰ **	انطباق فرم و عملکرد	
۴	۴۲/۷۱۷	۰/۰۰۷**	زیبایی شناسی	ادراک
۴	۲۰۳/۱۰۳	۰/۰۰۰**	جذابیت	عمومی و لذت
۴	۷۳/۹۵۶	۰/۰۴۲*	احساس آشفته‌گی	
۴	۵۰/۵۷۸	۰/۰۰۰**	تنوع	بصری
۴	۵۰/۰۶۸	۰/۰۰۰**	ایمنی	
۴	۰/۳۹۵	۰/۰۰۰**	نفوذپذیری بصری	
۴	۰/۱۷۵	۰/۰۴۹*	آلودگی محیطی	
۴	۳۳/۵۷	۰/۰۰۰**	سرزندگی	
۴	۰/۵۷۰	۰/۰۰۰**	شکل و اندازه	فرم و ریخت
۴	۰/۴۳۹	۰/۰۳۷*	روابط و چیدمان	
۴	۰/۳۴۱	۰/۰۰۰**	ابعاد و مقیاس انسانی	شناسی
۴	۷/۲۸	۰/۱۲۲ NS	یافت و تزیینات	
۴	۳۳/۵۷	۰/۰۰۰**	وسعت	
۴	۱۵/۵۰	۰/۰۰۴**	نور	
۴	۴۸/۷۸	۰/۰۰۰**	تناسب	
۴	۱۷/۴۸	۰/۰۰۱**	استفاده از عناصر طبیعی	
۴	۱۸/۷۸	۰/۰۰۱**	رنگ	

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴ معناداری ۱٪ ** معناداری ۵٪ * عدم معناداری NS
از ضریب همبستگی اسپیرمن جهت بررسی رابطه بین ویژگی‌های گروه نمونه (نظیر سن، جنس، وضعیت تأهل و سطح تحصیلات) و میزان رضایتمندی شهروندان گرگانی از وضعیت منظر شهری استفاده شده است.

جدول ۵: ضریب همبستگی اسپیرمن جهت بررسی رابطه بین مشخصات فردی و شخصی شهروندان

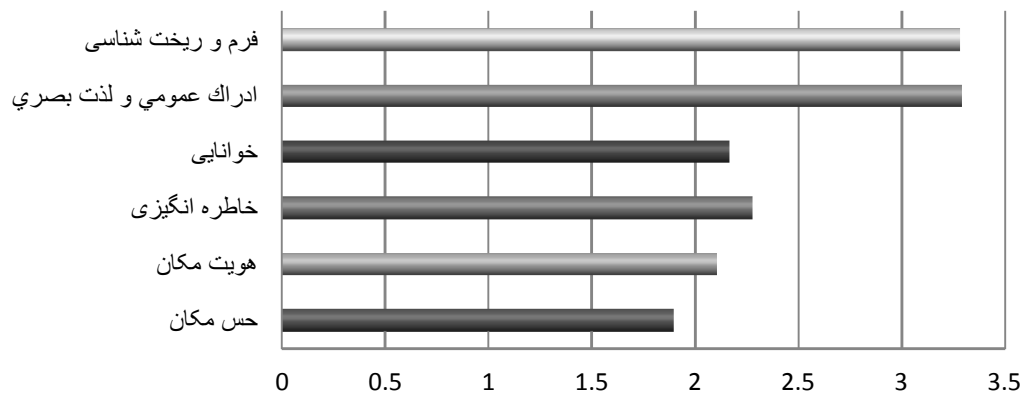
و رضایتمندی از منظر شهری، یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴ معناداری ۱٪ ** عدم معناداری NS

ردیف	متغیر	تعداد نمونه	ضریب همبستگی و سطح معنی داری
۱	جنس	۳۸۰	sig ۰/۲۸۵NS
۲	سن	۳۸۰	RS **0/005
۳	وضعیت تأهل	۳۸۰	۰/۰۰۳
۴	میزان تحصیلات	۳۸۰	0/178NS

در نهایت در این پژوهش به رتبه‌بندی معیارهای اصلی منظر شهری از دیدگاه شهروندان پرداخته خواهد شد.

جدول ۶: اولویت‌بندی معیارها، (یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴)

معیارهای اصلی	حجم نمونه	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
حس مکان	۳۸۰	۱/۸۹۶۲	۰/۴۸۲۱۰	۰/۰۲۶۵۴
هویت مکان	۳۸۰	۱/۱۰۵۴	۰/۴۲۵۸۷	۰/۰۳۴۵۳
خاطره انگیزی	۳۸۰	۲/۲۷۹۲	۰/۶۰۷۴۹	۰/۰۲۹۹۰
خوانایی	۳۸۰	۲/۱۶۴۷	۰/۶۹۵۴۰	۰/۰۴۳۱۳
ادراک عمومی و لذت بصری	۳۸۰	۳/۲۸۹۰	۰/۷۰۷۴۹	۰/۰۴۳۵۸
فرم و ریخت شناسی	۳۸۰	۳/۲۷۹۹	۰/۷۰۲۷۶	۰/۰۳۱۶۴

نمودار ۵: رتبه بندی رضایتمندی از معیارهای اصلی منظر شهری از دیدگاه شهروندان

نتیجه گیری

با افزایش کیفیت فضاهای شهری و طراحی مناسب منظر شهری می توان حضور بیشتر شهروندان را در سطح شهر فراهم آورد و این امر علاوه بر ایجاد سرزندگی و نشاط ناشی از حضور شهروندان در اینگونه فضاها، منجر به رشد اجتماعی و فرهنگی جامعه و احساس هویت شهروندی و مکانی مؤثر خواهد بود. بنابراین منظر شهری می تواند به عنوان عاملی مهم در حیات اجتماعی شهرها بررسی شود. لذا اگر این مکانها فاقد کیفیتهای انسانی باشد می تواند سبب بروز اختلال در آرامش و انواع رفتارهای نامناسب در اینگونه محیطها شود. تحت چنین شرایطی، بسیاری از شهروندان به خصوص در شهرهای بزرگ، از شهر خود، فضاهای آن و محیط زندگی، به واسطه عدم وجود منظر شهری مناسب در تمام ابعاد آن، ناراضی اند. این امر منجر به ایجاد دوری از عدم علاقه به شهر و عدم دلسوزی نسبت به آن شده و سبب تشدید روند نزول کیفیات محیط شهری می شود. این پژوهش در پی ارزیابی اهمیت نقش مؤلفه های منظر شهری بر کیفیت زندگی شهروندی در شهر گرگان می باشد. یافته ها بیانگر آن است که وضعیت رضایتمندی در وضعیت خوبی قرار دارد برای بررسی این وضعیت از انواع گروه های سنی در این زمینه مورد سنجش واقع شده اند و در همین راستا برای تجزیه و تحلیل آنها از نرم افزار SPSS از جمله آزمون ناپارامتریک Square Chi، ضریب همبستگی و اسپرمن استفاده شده است و نتایج هر یک از این مدلها بیانگر رضایتمندی شهروندان از منظر شهری مورد مطالعه می باشد. در نهایت به رتبه بندی انواع معیارها پرداخته شده است در بین این معیارها جایگاه نخست به فرم و ریخت شناسی شهری اختصاص داده شده است که بر این اساس این مؤلفه از دیدگاه شهروندان از اهمیت به سزایی نسبت به سایر مؤلفه ها داشته است و این مؤلفه می تواند تأثیری به سزایی بر کیفیت زندگی شهروندان آنها داشته باشد. دومین معیار مهم در این بخش متعلق به ادراک عمومی و لذت بصری می باشد. این مؤلفه نیز بعد از شکل و ریخت شناسی در جایگاه اهمیت تری واقع شده است. سایر مؤلفه ها که در جایگاه های بعدی واقع شده اند می توان با برنامه ریزی و مدیریت مناسب جهت پررنگ کردن این مؤلفه ها استفاده به سزایی برد و این امر نیازمند سازمانها و نهادها و مشارکت مردم می باشد. بر همین مبنا، با همه این تفاسیر و شاخص های مورد آزمون قرار گرفته در بخش یافته های تحقیق و میزان سطح معناداری آن در بخش های متفاوت می توان به این نتیجه دست یافت که فرضیه ما تأیید می گردد و نوع روابط اجتماعی افراد شهر و شکل گیری از نوع خاص کیفیت زندگی به شدت تحت تأثیر منظر کلی شهر واقع می گردد و با تغییر در چهره شهر از چهره سنتی به نوین می توان سطح روابط و کیفیت زندگی بومیان هم دچار تغییر نمود.

منابع

- اسلامی‌راد، قربان؛ قاسمی، یاسر (۱۳۸۹). نقش و اهمیت باغ‌های تاریخی در ساماندهی منظر شهری (نمونه موردی: شهر بهشهر). *همایش ملی سیما و منظر شهری*، پژوهشکده فرهنگ و هنر جهاد دانشگاهی، پاییز ۱۳۸۹، تهران.
- بحرینی، حسین؛ طبیبیان، منوچهر (۱۳۷۷). مدل ارزیابی کیفیت محیط‌زیست شهری. *مجله محیط‌شناسی*، ۲۴ (۲۱).
- بی‌نام (۱۳۸۹). کتابچه تبیین و معرفی مصوبه شورایعالی شهرسازی و معماری ایران در خصوص ارتقاء کیفی سیما و منظر شهری، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۵). سیمای شهر؛ آنچه کوبین لینچ از آن می‌فهمید، *فصلنامه شهرسازی و معماری آبادی*، (۵۳).
- پورجوهری، امیر حسین؛ یارعلی، آزاده (۱۳۹۲). بررسی تأثیرات معماری و شهرسازی مدرن غرب بر ایران، نمونه موردی شهر تهران، *ماهنامه تخصصی شهر و منظر*، ۳.
- پیرنیا، محمدرضا؛ زارع، محدثه (۱۳۹۳). نقش عناصر و اجزاء تشکیل‌دهنده فضای شهر بر سیما و منظر شهری با تأکید بر نقش جداره‌ها، نمونه موردی: تاریخی شهر یزد، اولین همایش ملی در جستجوی شهر فردا و اکاوی مفاهیم و مصادیق در شهر اسلامی - ایرانی.
- ت. هال ادوارد (۱۳۸۴). بعد پنهان. (منوچهر طبیبیان: مترجم). تهران: نشر دانشگاه تهران.
- تی. مک اندرو، فرانسیس (۱۳۸۷). *روان‌شناسی محیطی*. (غلام رضا محمودی: مترجم). تهران: انتشارات زرباف اصل.
- تیموری، محمود (۱۳۸۶). *مفهوم منظر شهری*، مجله اینترنتی منظر، (۴).
- حبیبی، سید محسن (۱۳۸۷). حیات مدنی و حیات شهری، *مجله هنرهای زیبا*، دانشگاه تهران، (۷)، ۲۱ - ۳۳.
- رهبر، مرتضی؛ رضا، رامیار؛ سعیدی، محمد مهدی (۱۳۸۷). آستانه و حریم فعالیت‌های انسانی در منظر شهری، *نشریه اینترنتی معماری منظر*، ۲ (۲۹).
- شوماخر، فریتس (۱۳۸۷). *مبانی و فنون طراحی شهری*، (سعید شفیعی: مترجم)، تهران: نشر نگاه.
- طیبی‌فر، مهسا (۱۳۸۵). *نظرگاه طبیعی، بام شهر تهران*، تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد معماری منظر، دانشگاه تهران.
- کالن، گوردون (۱۳۸۲). *گزیده منظر شهری*، ترجمه منوچهر طبیبیان، تهران: دانشگاه تهران، چاپ دوم، تهران.
- کریر، راب (۱۳۸۷). *فضاهای شهری*، (خسرو هاشمی نژاد: مترجم). تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، وزارت مسکن و شهرسازی.
- کریمی، نسیم (۱۳۸۶). ساماندهی و طراحی محیط و منظر فضاهای شهری مجموعه تاریخی بهارستان، پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی‌ارشد در رشته مهندسی طراحی محیط‌زیست.
- گلکار، کورش (۱۳۸۵). *مفهوم منظر شهری*، *مجله آبادی*، (۵۳).
- لینچ، کوبین (۱۳۸۱). بازنگری در سیمای شهر (منظر ذهنی شهر)، (کورش گلکار: مترجم)، *فصلنامه صفا*، (۳۴)، ۸۳ - ۷۴.
- محمودی، محمد مهدی (۱۳۸۱). تأثیر بزرگراه‌های درون شهری در تغییر منظر شهری تهران، *فصلنامه هنرهای زیبا*، (۱۲)، زمستان ۸۱، تهران: پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران.
- منصوری، سیدامیر (۱۳۸۹). چپستی منظر شهری، بررسی تاریخی تحولات مفهومی منظر شهری در ایران، *ماهنامه منظر*، (۹)، ۳۰ - ۳۳.
- مؤیدی و همکاران (۱۳۹۲). بررسی نقش مؤلفه‌های منظر شهری در ارتقاء سطح احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری (نمونه مورد مطالعه، محله اوین تهران)، *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی*، (۳۵).
- میره‌ای و همکاران (۱۳۹۲). نقش کیفیت منظر شهری در ایجاد حیات اجتماعی و هویت مکانی شهروندان مطالعه موردی: بزرگراه نواب، *فصلنامه شهر ایرانی اسلامی*، (۱۱)، بهار.

- نیومن، اسکار (۱۳۸۷). **خلق فضاهای قابل دفاع**، (فائزه رواقی و کاوه صابر: مترجم)، تهران: انتشارات طحان.
- وحدت، سلمان؛ سجاذزاده، حسن؛ کریمی مشاور، مهرداد (۱۳۹۴)، تبیین ابعاد مؤثر بر منظر خیابان در جهت ارتقاء خوانش منظر فضاهای شهری، **مطالعات شهری**، (۱۵).
- Badland, H.Schofield, G.Transport, (2009), urban design and physical activity: an evidence-based update. Transport Research Part D10.177-196.
- Jackson L E, (2010), The relationship of urban design to human health and cindition.Landscape And Urban Planning.:64191-200. UAvailable at:<<http://www.elsevier.com/locate/landurbplanU>.
- M.Carmona, T.Heath, T.Oc, S.Tiesdell, (2011), Public Spaces- Uarban Spaces, Architectural press, UK.
- proshunsky,H.M, (2006),The city and self- identity. Environment and Bihavior,10. 147-169.
- Salvesn, David , (2002), The making of place, <http://www.matr.net>.
- Steel, fritz, (2008), the sense of place, CBE publishing. Company, boston.
- Sullivan W.C, (2004), Kuo F.E Depooter, S.F.The Fruit Of Urban Nature,Vital Neighborhood Spaces. Environment and Behavior. :36(5):678-700.

Review the role of urban landscape on the quality of life of citizens assessing the importance of urban landscape components on the life quality of citizens (Case study: Gorgan City)

Abstract

The desirable urban landscape and disciplined as a result of fit is obtained factors causing, Creates a pleasant feeling of life in the urban environment, And factors in improving the relationship between citizens and the city and the way responsibility for it. The impact on the urban landscape aspects of emotional, cognitive and behavioral point of view of citizens and civil rights are two sides of the issues are important to this topic, which mainly targets any plan to improve the urban landscape in the fall. What not to mind kept circling above, it is extremely important that the appropriateness of different sized urban landscape and its coordination with cultural, social and natural As a result, the proper functioning and coordination of the various layers forming the town, Influences mood and behavior of citizens, creating peace of mind and areas close to the city desired to have delivered, Therefore, this study aimed to evaluate the effects of the urban landscape standards of behavior and quality of life of citizens, Gorgan selected through a survey of 380 people was conducted as a sample SPSS statistical software for data analysis models in the form of a square, and correlation criteria for prioritizing impact on the urban landscape and quality of life were used. In general, their results show that public perception of the shape and morphology is based on the opinions of citizens in the first place, And the importance of these components in the criteria used and have more impact on the lives of citizens of the region have. As well as between components, sense of place has been ranked last in the range of measures that represent less impact on the quality of life of citizens. Although this component among the components of the latter is in place, Therefore, planning and management of this type of component can be highlighted the role of the components, and this requires systematic management is relevant organizations and institutions.

Keywords: urban landscape, urban contemporary, quality of life, Gorgan